

II. ŹRÓDŁA

ROCZNIK PRZEMYSKI. t. 61
HISTORIA, z. 1 (31), 2025

S. BARBARA BONAR CHR (Kraków)
orcid.org/0000-0003-0625-4477

AUTORSKI SZKIC PRZEMÓWIENIA KS. JANA NEPOMUCENA FIJAŁKA NA JUBILEUSZ 50-LECIA KAPŁAŃSTWA BPA JÓZEFA SEBASTIANA PELCZARA – EDYCJA ŹRÓDŁOWA

ABSTRACT

THE DRAFT OF FATHER JAN NEPOMUCEN FIJAŁEK'S SPEECH ON THE 50TH ANNIVERSARY OF THE PRIESTLY ORDINATION OF BISHOP JÓZEF SEBASTIAN PELCZAR – SOURCE EDITION

In the Scientific Library of the PAAS and the PAS in Kraków, in the extensive manuscript legacy of Fr. Jan Fijałek, there is a two-page draft of his speech on the 50th anniversary of the priestly ordination of Bishop Józef Sebastian Pelczar. The speech by the then dean of the Faculty of Theology of the Jagiellonian University, delivered 110 years ago, is a summary of Pelczar's university activities and is part of the current celebration of the 100th anniversary of the holy Bishop.

Key words: Józef Sebastian Pelczar, Jan Nepomucen Fijałek, Przemyśl, Faculty of Theology of the Jagiellonian University, anniversary of the priestly ordination

Słowa kluczowe: Józef Sebastian Pelczar, Jan Nepomucen Fijałek, Przemyśl, Wydział Teologiczny UJ, jubileusz święceń kapłańskich

W roku 2024 minęło kilka rocznic związanych z osobą Józefa Sebastiana Pelczara. Ta najważniejsza to setna rocznica jego śmierci (28 III 1924); kolejne

to 160. rocznica święceń kapłańskich (17 VII 1864) oraz 125. rocznica sakry biskupiej (19 III 1899). W niniejszym artykule, w formie edycji źródłowej, przedstawiony zostanie szkic mowy ks. Jana Fijałka z okazji 50-tej rocznicy święceń kapłańskich bpa Pelczara. Znajduje się on w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie w spuściźnie rękopiśmiennej ks. Jana N. Fijałka w teźce o sygnaturze 4785 zatytułowanej *Okolicznościowe przemowy wygłaszane przy uroczystościach kościelnych i świeckich*¹. Mowa ta spisana została na dwóch kartkach czarnym atramentem z licznymi dopiskami i poprawkami wykonanymi ołówkiem. Kartki te mają wymiar 17,4 x 10,6 cm. Warto zaznaczyć, że wśród tych mów znajduje się też *Zamierzone przemówienie moje na pogrzebie bpa Pelczara [1924]*.

Kronika diecezji przemyskiej z roku 1914 nie odnotowuje ani listów, ani mów gratulacyjnych z okazji tak zacnego jubileuszu. Kapituła katedralna przemyska obrządku łacińskiego skierowała pismo do kapłanów diecezji przemyskiej, zawiadamiając o zbliżającym się jubileuszu 50. rocznicy święceń kapłańskich „Arcypasterza Diecezji”². Informuje jednocześnie, że biskup Pelczar nie zamierza uroczysto celebrować Mszy jubileuszowej, „a to z powodów dla tych, którzy Jego ducha znają, łatwo zrozumiałych, mianowicie by uniknąć konieczności przyjmowania w sposób zbyt głośny hołdów, gratulacji i życzeń. Już na kilka dni przed Swym Jubileuszem wyjedzie do jednego z Domów zakonnych w diecezji, by tam odprawić rekolekcje i dzień dla Siebie najświętszy przepędzić sam na sam z Bogiem”³.

Jubileusz miał miejsce w Przemyśle w przededniu uroczystości – w niedzielę 12 lipca. Rozpisywały się o nim gazety krakowskie: „Głos Narodu”⁴, „Nowa Reforma”⁵ oraz „Czas”⁶. Najwięcej informacji przynosi nam tygodnik „Ziemia Przemyska”, który oddał hołd czcigodnemu Jubilatowi, podkreślając Jego zasługi dla Krakowa i Wszechnicy Jagiellońskiej oraz dla diecezji przemyskiej i donosząc, iż „tylko w sposób kronikarski można przedstawić działalność dostojnego Jubilata”⁷. Na oficjalnym spotkaniu z biskupem Pelczarem głos

¹ Cała spuścizna została zapisem testamentowym z r. 1932 przekazana Polskiej Akademii Umiejętności; w grudniu 1936 r., po śmierci ks. Fijałka, archiwalia zostały przejęte przez Karola Piotrowicza, ówczesnego dyrektora Biblioteki PAU. Zob. K. Szymurowa, Słowo wstępne, w: *Katalog rękopisów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygnatury 4716–4796*, oprac. B. Sieraczyńska, Z. Solak, J. Staszal, K. Szymurowa, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. V.

² Kapituła Katedralna Przemyska O.Ł., *Do Czcigodnych P.T. Braci Kapłanów Dyecezji Przemyskiej*, Przemyśl, 20 stycznia 1914 r., [Dodatek do „Kroniki Diecezji Przemyskiej”; u dołu ostatniej strony występuje uwaga, by ta Odezwa została na końcu roku ze wszystkimi zeszytami Kroniki oprawiona w Rocznik].

³ Ibidem.

⁴ Wydanie z 17 VII 1914 r., nr 160, s. 1.

⁵ Wydanie z 17 VII 1914 r., nr 284, s. 2.

⁶ Wydanie z 14 VII 1914 r., nr 278, s. 2.

⁷ *Hołd dostojnemu Jubilatowi*, „Ziemia Przemyska” R. 2, 1914, nr 29, s. 1.

zabrali m.in. rektor Uniwersytetu Lwowskiego dr Stanisław Starzyński oraz rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Kazimierz Kostanecki. Nie mogło zabraknąć wśród gości dziekanów wydziałów teologicznych tychże uczelni: ks. Kazimierza Waisa ze Lwowa oraz ks. Jana Fijałka z Krakowa. Po oficjalnych uroczystościach podano obiad, na którym to były dalsze, mniej oficjalne przemówienia i toasty⁸. I tu głos zabrał ks. Fijałek, do czego wraca pamięcią we wspomnieniu pośmiertnym o bpie Pelczarze, przypominając, że nazwał go *Ecclesiae nec non Patriae decus et gloria*⁹. Sam jubilat wspomina ten dzień tak:

12 lipca w niedzielę przyjeżdżają z życzeniami rektorowie uniwersytetów Jagiellońskiego (dr Kostanecki) i lwowskiego (dr Starzyński), dwaj dziekani (ks. dr Fijałek i ks. dr Wais) i zacny a dawny mój przyjaciel dr Zoll sen[ior]. Przemowy urzędowe przed obiadem, a nieurzędowe podczas obiadu. Ogłaszam list pasterski o moim jubileuszu¹⁰.

Autor mowy, ks. Jan Nepomucen Fijałek, urodził się 8 V 1864 r. w Pogwizdowie k. Bochni. Ukończył Gimnazjum św. Anny w Krakowie, seminarium krakowskie oraz studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku 1887 otrzymał święcenia kapłańskie i został po paru miesiącach wysłany na dalsze studia do Rzymu, gdzie w 1889 r. uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego w Papieskim Liceum św. Apolinarego (dziś Uniwersytet Laterański) oraz dyplom paleografa archiwisty Stolicy Świętej w watykańskiej Szkole Paleograficznej. Pracował w Archiwum Watykańskim z ramienia Ekspedycji Rzymskiej Akademii Umiejętności. Chcąc dalej pogłębiać swoją wiedzę, uczestniczył, po powrocie do ojczyzny jako słuchacz nadzwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, w seminariach ks. Władysława Chotkowskiego, Stanisława Smolki oraz w wykładach Bolesława Ulanowskiego. W 1891 r. został promowany na doktora teologii i od semestru zimowego 1891/1892 rozpoczął zajęcia na Wydziale Teologicznym UJ. W roku 1896 mianowany został profesorem nadzwyczajnym historii kościelnej na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie w roku akademickim 1901/1902 pełnił urząd dziekana, a w roku 1903/1904 rektora Uniwersytetu Lwowskiego. W 1912 r. powrócił do Krakowa i został mianowany profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz kierownikiem Katedry Historii Kościoła. W roku 1914/1915 był dziekanem Wydziału Teologicznego. Od maja 1903 r. ks. Fijałek był członkiem korespondentem Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności i od 1919 r. członkiem czynnym Polskiej

⁸ *Ibidem*, s. 4.

⁹ J. Fijałek, *Dwaj uczeni biskupi polscy. Wspomnienie pośmiertne*, „Nova Polonia Sacra” 1926, t. 2, s. 228 i przypis.

¹⁰ J. Kupczewska, *Biskupa Józefa Sebastiana Pelczara „Mój życiorys”*, w: *Święty Józef Sebastian Pelczar (1842–1924). Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego i biskup przemyski*, red. A. Kubiś, J. Wołczański, Kraków 2005, s. 141 (seria Studia do Dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, t. XVII).

Akademii Umiejętności. W latach 1920–1933 był przewodniczącym Komisji Historycznej PAU, a w latach 1927–1936 dyrektorem Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU. Od roku 1922 przewodniczył Komitetowi Słownika Łaciny Średniowiecznej w Polsce, a w latach 1932–1933 Komitetowi Ekspedycji Rzymskiej PAU. Był też członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego we Lwowie (od 1920 r.) i członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Teologicznego (od 1928). W roku 1932 otrzymał godność doktora honoris causa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. W latach 1918–1921 redagował czasopismo naukowe „Polonia Sacra”, a po jego upadku, z powodów finansowych, wydawał „Nova Polonia Sacra”¹¹. Jego „kariera” duchowna wiodła przez wikariaty w kościele św. Salwatora w Krakowie (1887) oraz w Gruszowie k. Gdowa (1889), następnie przez kościół Mariacki w Krakowie, gdzie w latach 1889–1896 pełnił funkcję penitencjarza. W roku 1925 został kanonikiem krakowskiej kapituły katedralnej z prezydentury Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego, a rok później został archiwistą tejże kapituły. Zmarł 19 X 1936 r. w Krakowie¹².

Adresatem mowy był abp Józef Sebastian Pelczar, który urodził się 17 I 1842 r. w Korczyniu. Po ukończeniu gimnazjum w Rzeszowie i Przemyślu, gdzie zdał maturę, wstąpił do seminarium duchownego w Przemyślu, gdzie 17 VII 1864 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa Antoniego Manastyrskiego. Po święceniach był niewiele ponad rok wikarym w Samborze. W grudniu 1865 r. udał się do Rzymu na dalsze studia, które rozpoczął w 1866 r. w Collegium Romanum (dziś Uniwersytet Gregoriański) zwieńczone w tymże samym roku doktoratem z teologii na Uniwersytecie Rzymskim „Sapienza” oraz – w 1867 r. – doktoratem z prawa w Papieskim Liceum św. Apolinarego (Uniwersytet Laterański). Po powrocie do kraju przez krótki czas był wikarym w Wojutykach i ponownie w Samborze. W roku 1869 został prefektem przemyskiego seminarium duchownego, a rok później wykładowcą teologii pasterskiej. W kwietniu 1877 r. przyjechał do Krakowa, by rozpocząć pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Najpierw jako profesor zwyczajny historii kościelnej i prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym, by w roku 1882 przejąć katedrę teologii pastoralnej. Zdolności organizacyjne ks. Pelczara spowodowały, że w latach 1880–1881 był pro-rektorem, a następnie rektorem UJ (1882–1883) i wtedy to dokonał wmurowania kamienia węgielnego pod Collegium Novum. Odnowił Wydział Teologiczny UJ, którego był trzykrotnym dziekanem w latach 1881–1882, 1884–1885 i 1890–1891. Jednocześnie, w roku 1880, został kanonikiem krakowskiej kapituły katedralnej z prezydentury Uniwersytetu. W 1894 r. założył zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca

¹¹ Zob. B. Bonar, „Polonia Sacra” – w stulecie pierwszego numeru, „Polonia Sacra” R. 22, 2018, nr 5 (54), s. 17–32.

¹² Zob. W. Semkowicz, *Fijatek Jan Nepomucen*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 6, 1948, s. 441–443; S. Piech, *Jan Nepomucen Fijatek (1864–1936)*, w: *Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000, s. 373–382; M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021, s. 183–186.

Jezusowego (siostry sercanki). W roku 1889 został biskupem sufraganiem, a w 1901 biskupem ordynariuszem diecezji przemyskiej. W swej diecezji przeprowadził nowy podział terytorialny dekanatów i parafii, ale przede wszystkim zabiegał o powiększenie liczby duchowieństwa diecezjalnego i podniesienie jego poziomu intelektualnego i moralnego. Zwołał trzy synody diecezjalne (1902, 1908 i 1914). Zmarł w Przemyślu 28 III 1924 r.

To niewielkie przemówienie oddaje klimat tamtejszej epoki. Jest świadectwem czci, szacunku i pamięci o osobie byłego dziekana Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale również rektora tejże uczelni.

Edycja źródłowa tekstu została przygotowana według instrukcji Ireneusza Ihnatowicza¹³. W edycji uwspółcześiono pisownię i interpunkcję, natomiast pozostawiono charakterystyczne cechy ówczesnego języka.

* * *

Bibl. Nauk. PAU i PAN, Rkps. 4875, k. 9–10.

12/7 1914

w Przemyślu przy stole X. Biskupowi Pelczarowi na jego jubileusz kapłański w deputacyi Uniw[ersytetu] Jag[iellońskiego] (Rektor Kostanecki¹⁴ i Zoll¹⁵ senior)

Zamysł Twój, Ekcellencyo i szczerze postanowienie, żeby złote gody kapłaństwa przebyć w zaciszu i odosobnieniu, przemogła wyższa nad wolę jednostki, woła narodu. Pragnął on bowiem jawnie i oblicznie przez swoich przedstawicieli złożyć Najdostojniejszemu swemu Księciu Kościoła i zarazem Najlepszemu Synowi Ojczyzny hołd czci, jaką się winno wysokiej godności i wielkiej zliczyć się jeszcze udającej zasłudze a przytem najgłębszą wynurzyć swą wdzięczność, przede wszystkim za naukę Chrystusową, jaką odbiera, a której siewca, Najczcigodniejszy Arcypasterz¹⁶ Przemyśla¹⁷ jest¹⁸ dzisiaj w Kościele polskim nie tylko najstarszym, przez całe pół wieku nigdy niestrudzonym, lecz także i to bezprzecnie najznamienitszym, złotoustym, natchnionym.

[k. 9v] Tak też się stało, iż *Excelentissime Domine*¹⁹ zastosować [...] do siebie musisz słowa Psalmisty: *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius*²¹.

Wśród tego ludu jest cząstka, która była przedtem, zanim objąłeś tę tutaj

¹³ I. Ihnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1962, t. 7, s. 99–123.

¹⁴ Kazimierz Telesfor Kostanecki (1863–1940) – anatom, profesor oraz w latach 1913–1916 rektor UJ, w latach 1929–1935 prezes PAU. Zob. S. Kohmann, *Kostanecki Kazimierz Telesfor*, w: PSB, t. 14, 1968–1969, s. 330–332.

¹⁵ Wyraz skreślony. Chodzi o Fryderyka Zolla.

¹⁶ Było: Arcypasterzu; poprawka ołówkiem.

¹⁷ Wyraz dopisany ołówkiem.

¹⁸ Było: jesteś; poprawka ołówkiem.

¹⁹ Najwspanialszy/Najdostojniejszy Panie.

²⁰ Nieczytelne.

²¹ „Śluby swoje oddam Panu na oczach całego Jego ludu”, Vulg. Ps 115,5.

stolicę Kazimierzową, szczególniejszą, wybraną i umiłowaną owczarnią Twoją. Przez lat 22²² (^aod 1877-99 kiedy Zoll²³ był rektorem uniwersytetu²⁴) swojej profesury w Wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, zrazu: chwilowo w historii kościelnej i prawie kanonicznym byłeś jej Excellencyo nauczycielem i [...] ²⁵ rychło zaś potem i nieprzerwanie stałeś się jej czemś jeszcze więcej: najbliższym jej i bezpośrednim mistrzem²⁶ pedagogiem obowiązków, trudów i tajemnic życia pasterskiego i kapłańskiego. [wykreślony tekst]²⁷.

[k. 10] Świetne to były czasy, ^bdoprawdy jako historyk mówię Jagiellońskiej [Wszechnicy]^{b28} najkorzystniejsze dla fakultetu teolog[icznego] w Krakowie, owe właśnie na które przypadła profesura w niem Twoja Ekscellencyo teologii pasterskiej, kiedy zaprawiałeś nas ^cmiłościwie a mądrze i wymownie^{c29} do ukończenia prawdy i obowiązku kapłańskiego, bo to stawiało wartości kapłana, jak nas uczyłeś a co potem [...] ³⁰ życie poświęciło. Jako przedstawiciel dzisiaj tego fakultetu, wybrany jego dziekanem, a dawny jego i Twój uczeń, czuję się wielce szczęśliwym, że Ci imieniem jego złożyć mogę i winienem najszczerze życzenia wszelkich łask Bożych w dalszej i jak najdłuższej pracy pasterskiej, kościelnej i społecznej.

Prawdziwie bowiem Ekscellencyo jak dawniej byłeś Uniw[ersytetu] Jag[iellońskiego] i fakultetu teolog[icznego] tak obecnie jesteś *Ecclesiae et patriae decus et gloria*³¹!

Bibliografia

Źródła drukowane:

Kapituła Katedralna Przemyska O.Ł., *Do Czcigodnych P.T. Braci Kapłanów Dyecezyi Przemyskiej*, Przemyśl, 20 stycznia 1914 r., dodatek do „Kroniki Diecezji Przemyskiej” R. 14, 1914.

²² Było: 20; poprawiono niebieską kredką.

²³ Fryderyk Zoll senior (1834-1917) – prawoznawca polski, prof. prawa rzymskiego na UJ, członek Akademii Umiejętności, poseł na Sejm Krajowy, radny miasta Krakowa. Zob. J. Kupczewska, *op. cit.*, przypis 144.

²⁴ ^{a-a} dopisek ołówkiem nad tekstem.

²⁵ Tekst wykreślony: w piśmiennictwie obojga tych przedmiotów [2 słowa nieczytelne].

²⁶ Dopisek ołówkiem.

²⁷ Tekst wykreślony: Nie mam wyraźnego na to dzisiaj mandatu bym przemawiał tutaj imieniem.

²⁸ ^{b-b} dopisek nad tekstem.

²⁹ ^{c-c} dopisek nad tekstem.

³⁰ Nieczytelne.

³¹ Cześć i chwała Kościoła i Ojczyzny.

Prasa:

„Ziemia Przemyska” 1914.

Opracowania:

- B. Bonar, „*Polonia Sacra*” – w stulecie pierwszego numeru, „*Polonia Sacra*” R. 22, 2018, nr 5 (54), s. 17–32.
- J. Fijałek, *Dwaj uczeni biskupi polscy. Wspomnienie pośmiertne*, „*Nova Polonia Sacra*” 1926, t. 2, s. 228 i przypis.
- I. Ihnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1962, t. 7, s. 99–123.
- S. Kohmann, *Kostanecki Kazimierz Telesfor*, w: PSB, t. 14, s. 330–332.
- J. Kupczewska, *Biskupa Józefa Sebastiana Pelczara „Mój życiorys”*, w: *Święty Józef Sebastian Pelczar (1842–1924). Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego i biskup przemyski*, red. A. Kubiś, J. Wołczański, Kraków 2005, s. 21–204 (seria *Studia do Dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 17).
- S. Piech, *Jan Nepomucen Fijałek (1864–1936)*, w: *Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000, s. 373–382.
- M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021, s. 183–186.
- W. Semkowicz, *Fijałek Jan Nepomucen*, w: PSB, t. 6, 1948, s. 441–443.
- K. Szymurowa, *Słowo wstępne*, w: *Katalog rękopisów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygnatury 4716–4796*, oprac. B. Sierczyńska, Z. Solak, J. Staszal, K. Szymurowa, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998, s. V.